

РЕВОЛЮЦИЯТА

Разгледайте картата на света: националните граници не са били начертани от мирни хора, водещи живот на пълно духовно удовлетворение. Националните граници са били определени с мощта на военни действия, а националният характер се оформя от борбата, най-често кръвопролитната борба. „Държавите не се запазват с разпятие в ръка“, е казал някога Козимо Де Медичи. Мойсей създава нова държава и нова религия и това го прави един от най-великите революционни лидери за всички времена. Но неговата революция не би успяла ако я беше провел единствено чрез личен пример, както му се е искало. Той е повел израилтяните към непознати земи, направлявал ги през пустинята с мощта на божествената светлина, хранил ги с манната небесна... Напразно! В момента, в който ги оставил да се оправят сами, те пожелали нови божества, на които да се молят. Екзекуцията на грешниците била необходима, за да укрепи авторитета на Мойсей. Призивът му към техните сърца и души не бил достатъчен. Макиавели би могъл да използва и примера с Мохамед, който също основава държава и религия. Създателят на Исляма също знае какво трябва да бъде сторено и подкрепя религиозните си възгледи със силата на оръжието.

Всички сериозни революционери разбират, че за да успее революцията, властта трябва да бъде упражнявана ефективно, а понякога и с жестокост. Това е така, защото всяка революция има повече противници, отколкото поддръжници. Промяната на дълбоката същност на държавата е най-опасното политическо начинание с най-малки шансове за успех, предупреждава Макиавели. Това е така, защото срещу вас ще бъдат всички, които са ползвали облагите на предишния режим, а вие ще се биете за възстановяване на отнети привилегии. Онези, които са на ваша страна заради бъдещи облаги, отначало ще ви подкрепят доста неохотно, защото *хората нямат вяра в новото, докато не получат твърди доказателства за неговата ефективност* (11). Те ще повярват и ще ви подкрепят, само ако видят, че успявате. Това отново ни връща към казаното от Франсоа Митеран и Винс Ломбарди: победата е всичко.

По време на злополучната си кампания за промяна на здравната система в Америка през първите две години на мандата си, президентът Клинтън постоянно цитира наблюденията на Макиавели върху революцията, за да обясни трудностите, които стоят пред него, и яростната съпротива на опозицията. Но Клинтън пропуска нещо важно: реформата на здравната система не е революция. Макиавели говори за коренни промени в системата, върху която се крепи държавата, за фундаментална революция. А по отношение на реформите от рода на тези, които предприема Клинтън, той е на друго становище – при тях хората приветстват иновациите и промяната и се обединяват около лидерите, които демонстрират нужната смелост. От гледна точка на Макиавели Клинтън има всички шансове на своя страна, поне в началото. Но по-задълбочените му наблюдения не попадат сред любимите цитати на Клинтън: *Нека принципите не се оплакват от грешките, които допускат хората под тях, защото те са резултат от тяхната небрежност или лош пример.* (12)

Няма нищо по-патетично от набедените революционери, които се огъват пред тежестта на мисията си. Руската революция е започната от Александър Керенски – един достоен и разумен човек, който се гордее с високите си морални качества. Той заема

мястото на царя, но не може да устои пред безкомпромисните болшевики, които приемат революцията далеч по-сериозно.

Ленин използва политиката като оръжие... Никой от останалите не я възприема така. Докато другите я приемат като обикновен конфликт, Ленин я вижда като покоряваща сила и средство за унижение на противника. Под унижение той разбира не само отстраняването им като конкуренти, но и физическата им ликвидация. (13)

Ленин ликвидира изцяло и царското семейство, просто защото се придържа към правилото на Макиавели, което гласи, че ако поемате властта в управлявана от отделен лидер или отделно семейство държава, вие трябва да ликвидирате всички негови членове, за да няма кой да оспорва легитимността на новата власт. Ако пропуснете някой, съществува огромен риск народът да се обедини около него и да започне борба срещу вас. Бурбонската монархия е възстановена веднага след като Великата френска революция губи сила. Но привържениците на Ленин в Русия не са изправени пред този риск, тъй като не оцелява никой от фамилията Романови.

Същите общи принципи важат и за западните демокрации, но нашите политически убийства са в общи линии символични (макар, че страни като Италия са обект на чести политически убийства, като това понякога се случва и на американските президенти). Държавата, управлявана от политическа партия – демократическият еквивалент на царската фамилия, преживява подобен вид пречистване след изборите. Ако управляващата партия е победена, новата партия на власт прави пълна чистка и поставя свои хора на ключовите постове на властта. В Съединените щати новият президент прочиства хиляди „политически назначения“ на предишната администрация и ги замества със свои поддръжници. Сред тях са не само министри, заместник-министри и заместниците на заместник-министрите, а и всички надолу по етажите, чак до обслужващия състав. Клинтън подмени личния състав дори на Бюрото за пътнически дестинации към Белия дом, като го уволни „анблок“, веднага след като встъпи в длъжност. По същия начин постъпи и със служителите във Върховната прокуратура, на-

чело с Главния прокурор. Новоназначените хора на тези длъжности „служат на президента“ и на никой друг. Старата „кралска фамилия“ е ликвидирана. Същото става и в бизнеса, където новоназначеният изпълнителен директор има широки пълномощия по отношение на назначенията; и в спорта – където новият треньор обикновено си води собствени помощници и предприема драстични промени в самия отбор. Или, както откровено заявява Лио Дурохър – изключително успешният лидер в бейзбола, „Добрите момчета свършват най-накрая“.

Макиавели не ни казва директно *да бъдем* лоши, той само констатира фактите: ако ръководите, вие неизбежно ще трябва да вършите неприятни, а дори и откровено лоши неща. В противен случай сте обречени на унищожение. Ако имате късмет, това ще става рядко, на големи промеждутъци от време; разбира се, ако стане така, че не ви се наложи изобщо, значи сте извадили голям късмет. По отношение на останалите той държи да бъдат добри и да вършат добро, да бъдат убедени като него, че истинската мисия на великите лидери е да постигнат *всеобщото* добро, да изработят добри закони, които да прилагат с добро оръжие и добра религия. Той иска от нас да постигнем слава и добро за целия народ, а оттам и за себе си. Единствено тази цел заслужава енергията и страстта на великите мъже и жени.

ДОБРОТО ОБЩЕСТВО

Ясно е, че този насочен към всеобщото благо императив не се ражда от човешките инстинкти – те просто не са толкова благородни. Задачата да се постигне всеобщо благо ни е спусната от най-високо място – от самия Господ-Бог. „Най-богоугодният“ акт е този, който носи полза на цялата страна, казва Макиавели, който има достатъчно аргументи за най-добрата форма на управление. Въпреки славата си на човек, който оправдава диктаторите, той се обявява на страната на републиката, при това по напълно разбираеми причини: самостоятелния лидер далеч по-лесно може да се корумпира от богатството и властта, в сравнение с група хора, които ще имат далеч по-малки порции и от двете. Отделният лидер е по-склонен да преследва личните си интереси, от-

колкото интересите на държавата. Разбира се, историята познава доста велики личности, които са управлявали успешно своите страни; има и времена, когато само отделният лидер може да изведе народа си до величието. Но това е доста рисковано начинание, тъй като лесно може да се изроди в тирания – най-лошата форма на държавно управление. Макиавели открито призовава за сваляне на тираните, отделя най-дългата глава в „Разговори“ за описание и разяснение на успешната конспирация в тази посока.

Той ненавижда онези, които пренебрегват мнението на народа, защото вярва, че народът е способен да вземе по-добро решение от самотния управник. *„Това обща благо може да се ползва единствено при републиката – казва в своите „Разговори“ той. – Няма нищо чудно, че древните народи са мразели тираниите и са обичали свободния начин на живот.“* Но той не спира до тук. Признавайки, че изграждането на добра държава зависи от един или неколцина велики лидери, веднага бърза да добави: *Народът е този, който има върховното право да поддържа и ръководи тези институции, закони и ред, поставяйки ги над хората, които са ги създали.* (14) Това е цитат от глава, която носи категоричното заглавие „Народът е по-мъдър от принцовете“. Естествено, в републиката „народът е принц“. След което се обявява в подкрепа на свободната инициатива, частната собственост и минималното данъчно облагане:

Всички земи и всички страни, които са напълно свободни... печелят най-много. Там, където се наблюдава прираст на населението, има свободен брак – много по-желан от хората, защото всеки ражда и отглежда толкова деца, колкото може да изхрани, без да се опасява, че някой може да му отнеме бащинството, защото знае, че децата му се раждат свободни, а не роби, и могат да станат дори принцове, стига да развият подходящи качества за това. Там богатството се умножава много бързо... (15)

Най-добрата форма на държавната власт е меритокрацията (децата... могат да станат принцове, ако развият необходимите качества), при която максимален брой хора се радват на макси-

мална свобода и власт, защото *неслучайно е казано: „Глас народен – глас Божи!“* Нещо повече: народът представлява по-малка опасност за всеобщото благо в сравнение с лошия лидер, защото самостоятелният управник често е *подведен от собствените си желания и предпочитания, които са много по-силно изявени от тези на народа*. Освен това грешките на народа се коригират много по-лесно от грешките на управника:

Под влиянието и примера на добрия лидер наивният, бунтарски настроен народ може лесно да се завърне към достойното поведение; но злонамереният принц не се поддава на подобно влияние. Следователно срещу него няма друг лек, освен хладната стомана. (16)

Разбиранията на Макиавели за добрата държава напомнят за „Федералистски писания“, особено когато пише така: *Когато една конституция позволява комбинираното управление на принц, аристокрацията и народ, тези три сили ще бъдат в състояние на непрекъснато наблюдение и вътрешен контрол помежду си*. (17) Това предхожда разработките на Медисън и Хамилтън (които със сигурност са знаели за какво става въпрос), от друга страна, той е познавал Спарта, която благодарение на своето смесено управление е оцеляла като държава цели осемстотин години – един ненадминат рекорд...

На практика много от постановките на Макиавели звучат по начина, по който са действали „Бащите-основатели на американската нация“. Същевременно в тях се съдържа и голяма доза от пуританството на първите колонии. Подобно на мъжете, написали Конституцията, той също е убеден привърженик на върховенството на закона. *Онзи, който не е контролиран от законите, ще допусне същите грешки, които допуска невежата тълпа* (18), заявява Макиавели с категоричността на Хамилтън или Франклин. Подобно на пуританите, той презира порока и самодоволството, изпитва ужас от корумпиращата сила на богатството. Вярва, че упорития труд прави хората добродетелни и, въпреки че сам не е особено усърден посетител на църквите, твърдо вярва, че добрата държава трябва да има солидна религиозна основа. За да остане добра, държавата трябва *преди всичко да поддър-*

жа чисти и некорумпирани своите религиозни церемонии, да ги почита и брани, защото най-тъжното свидетелство за упадък на една държава е пренебрежението към божествените култове. (19)

Макиавели се обявява против класата на богатите, която мързелува и живее охолно от рентата за земите си, вместо да създава ново състояние чрез предприемчивост и упорита работа. Мотото на Макиавели за проспериращото републиканско общество звучи така: *Бедни граждани, богата държава*. Богатството, натрупано от най-преуспяващите поданици, трябва да бъде използвано за общото благо. Това също е част от една отдавна установена американска традиция, която се подкрепя дори от най-богатите. „Онзи, който умира богат, умира в безчестие“, пише милионерът-филантроп Андрю Карнеги, а след това предупреждава, че наследяващото голямо състояние дете губи амбициите си и променя характера си. Всяко поколение трябва да трупа богатството си със собствени сили и така да демонстрира доколко и на какво е способно.

Макиавели се страхува от конфликтите, които поражда неравномерното разпределение на богатата. Не защото очаква, че обзетите от завист бедняци ще се вдигнат срещу богатите, а защото знае, че богатите – с изключение може би на шепата лениви земевладелци – никога няма да бъдат доволни от това, което имат, и винаги ще се стремят да натрупат повече. А поради факта, че водени от този стремеж, богатите имат достатъчно сила и авторитет да разрушат обществото, те често ще преминават границите на допустимите действия. Именно това „недопустимо и амбициозно поведение“ тласка бедните към бунт – „както за да си отмъстят (на богатите) като ги лишат от богатството им, така и да се докопат до богатата, които според тях се използват по неправилен начин, или изобщо не се използват“. Ако богатите са задоволени от това, което имат, не искат повече и се държат добродетелно като работят за общото благо, неравномерното разпределение на богатата няма да носи толкова експлозивен заряд. Но те не могат да се държат по този начин; те никога няма да престанат да търсят още по-голямо величие. В заключение авторът посочва, че за да има успех, републиката трябва да осъще-

ствява едно справедливо егалитарно разпределение на богатата, и понеже това е трудно изпълнимо, тя автоматически изпада в по-неблагоприятно положение в сравнение с обществен строй, в който съществува дълбоко класово разделение и се управлява от един самостоятелен лидер.

Най-голямото препятствие пред създаването и оцеляването на добрата държава е самият човек. Тъй като винаги се стремим към повече, ние не изпитваме охота да предоставим богатствата си в услуга на себеподобните си, да не говорим за общото благо. Бихме сторили това само по принуда или вдъхновение. И именно в това се състои задачата на управлението. Макиавели предпочита републиките, но доброто управление може да се постигне и от отделни управници или олигархия, стига тези управници да са качествени и да знаят какво означава ефективно управление. Печелившата формула има три съставки: добри закони, добро оръжие и добра религия. Което означава, че пак се връщаме при Мойсей...